

СПЕЦИФІКА ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ІСТОРИЧНОГО КОЛОРИТУ У ТЕКСТАХ ЖАНРУ ФЕНТЕЗІ У статті

досліджуються основні фактори вживання історизмів в організації історичного колориту в текстах жанру фентезі. Наявність історизмів у тексті зумовлено прагматикою деталізації квазіреальності, що уподібнюється дійсній історичній епосі, яка виступає тлом для фантастичних подій. Ключові слова: історизми, фентезі, стилізація, регенерація історизмів, квазіреальність.

In the article the main factors of using historisms in organizing a historical colour in texts of the fantasy genre are regarded. The presence of historisms in a texts of the genre is conditioned with pragmatics of specification of a quasi-reality, that is always become similar to the real historical epoch, that in its turn is the background for fabulous events. Key words: historisms, fantasy, stylization, regeneration of historisms, quasi-reality.

ЛІНГВІСТИКА. Випуск XIX

66

У сучасній антропоцентричній лінгвістиці відбувся перехід від об'єктивізованого, деперсоналізованого, предметного уявлення мови до його особистісного, діяльнісного уявлення [3; 5], при якому кількісний ріст і якісні зміни словникового складу мови зв'язуються "з історією народу, творця та носія цієї мови" [2, с. 24]. Відсутність комплексних наукових розробок зі стилістичної значимості тієї частини мови, яка виходить із активного вживання й продовжує використовуватися в текстах з певним прагматичним оформленням, а також багатобічного опису стилістичних функцій темпорально маркірованої лексики в різних літературних жанрах, який би містив аналіз її структурно-семантичних характеристик і лінгвістичні підстави її появи, визначають актуальність нашої роботи. Мета нашого пілотного дослідження полягає у вивченні критеріїв подання історичних факторів уподібнення авторській квазіреальності в жанрах фентезі за допомогою історизмів певної історичної епохи, описі їх лінгвістичної та стилістичної природи. Таким чином, об'єктом дослідження є історизми, що вживаються в англійській художній літературі. У межах нашого дослідження ми звертаємося до тієї частини творів жанру фентезі, де не пояснене і нереальне переносить читача в минуле, що становить собою тло/картину дій, які, у свою чергу, мають містичне походження, де в якості базисного часу використовуються історичні дані про минулі часи, реальні історичні епохи. Певна історична епоха у словесно-творчих творах, в яких розгортаються певні нереальні події, виступає своєрідним персонажем і детально стилізується зі збереженням історичної правди [1; 5; 10]. Достовірність подій, що відбуваються з героями, виявляється за допомогою репрезентації деталей історичної епохи, акцентуації різних мовних засобів, які беруть участь у передачі особливостей мовлення персонажів і, безумовно, за рахунок уведення в оповідь назв реальних міст і місць перебування персонажів, імен реальних історичних діячів [4]. Уточнюючи процес стилізації у творах фентезі, слід звернути увагу на той факт, що основу для історичної стилізації зображуваного в більшості випадків створюють історизми. Стилiзація представлена історизмами, які описують різні сфери людської діяльності, умовно поділяється на наступні тематичні підгрупи: грошові знаки; ремесла й види занять,

економічні відносини; політичні й релігійні поняття/явища; соціальні відносини й соціальний стан людини; розваги і явища культурного життя, предмети побуту; засоби пересування; військоve спорядження [3]. Історизми, що позначають грошові одиниці, є неодмінним атрибутом в описі будь-якої історичної епохи, оскільки подібні назви в процесі еволюції зазнають змін і є неодмінною характеристикою будь-якого економічно розвинутого суспільства: He told her that he had something like twenty million ducats in a strong box at his castle [12, с. 88]. Наступна тематична підгрупа історизмів, що номінують економічний стан суспільства, тісно пов'язана з першою, оскільки відбиває економіку описуваної епохи. Серед історизмів цієї підгрупи зустрічаються переважно одиниці семантичного характеру, оскільки, як фіксують словники, ці слова мають кілька значень у сучасній англійській мові, і тільки одне має позначку "заст.", наприклад, історизм *dominion* – вид землеволодіння, розповсюджений у Великій Британії в епоху правління королеви Анни: Half an inch from me... is the greatest wit in her Majesty's dominions [12, с. 100]. Семантичний опис лексеми *dominion* зводиться до кількох значень: 1. домініон; 2.1) суверенітет, суверенне право, суверенна влада, 2) влада; 3. річ. 1) володіння, землі (короля), 2) маєток, вотчина (феодала); 4. юр. володіння; право володіння; майно [8]. Очевидно, що застаріле значення слова *dominion* (у результаті зникнення самого явища – вотчини/королівського володіння) було "перенесене" за аналогією на "автономні співтовариства в межах Британської імперії, рівні за своїм статусом їй в жодному ступені не підпорядковані один одному в їхніх внутрішніх і зовнішніх справах, хоча й об'єднані

Розділ І. Функціональна семантика лексичних і граматичних одиниць І

67

загальною відданістю короні" [11]. Далі відбулася заміна "домініону" на "член Співдружності", оскільки згодом трохи помінялася сутність позначуваного явища. Такий процес переносу цікавий з того погляду, що початково історизм був нами визначений, що як такий, що позначає щось втрачене, і не має синонімів у сучасній мові. Але в цьому випадку процес синонімізації збігся з певними трансформаціями в суспільстві. Як результат – перед нами семантичний історизм. Чимало прикладів у досліджуваному текстовому масиві нараховує група історизмів, зв'язаних саме зі стилізацією різних історичних епох. Серед таких лексем також має місце процес синонімізації з якісною зміною самого значення слова, що спостерігається на прикладі, історизму *whig*: Whigs and Tory, Liberal party and Labour party – for what do they battle expect their own prestige? [12, с. 73]. У вищенаведеному уривку йдеться про англійську політичну партію XVII-XIX століть; усередині XIX століття віги, об'єднавшись з іншими політичними групами (фритредери та ін.), утворили Ліберальну партію Великобританії [11]. Відповідно, зміст слова *whig* зазнав деяких змін і як результат цих змін – виникла нова назва. Семантичний характер історизму відбитий у словниковій статті, що представляє ще два значення, одне з яких має позначку "зневаж.": *whig* – 1.1) іст. віг, 2) (тж. *whig*) ліберал; 2. (тж. *whig*) зневаж. ханжа; нудна, нудотна людина [8]. Досить великою є тематична підгрупа історизмів, за якою закріплюється стилістична функція створення колориту описуваної епохи. Це слова, що знайомлять читачів з побутом, традиціями, звичками, манерою одягатися й поводитися в суспільстві, перевагами у відпочинку, явищами культурного й суспільного життя і т.д. Деталі предметного оточення створюють соціально-історичне тло, що, у

свою чергу, уподібнює часові і просторові фактори описуваної квазіреальності з дійсною історичною епохою. У цій підгрупі історизмів найбільший інтерес становлять історизми, що позначають окремі деталі туалету і костюми, оскільки це дуже мінлива частина життя. Серед історизмів часто зустрічаються регенеровані, історизми, що позначають ті предмети туалету, які знову ввійшли в моду (як з деякими змінами, так і у своєму первозданному вигляді); більше того, сьогодні дуже популярний вінтажний напрямок у моді. Звернемося до конкретного прикладу: Orlando curtseyed; she flattered the good man's humours as she would not have done had his neat breeches been a woman's skirts, and his braided coat a woman's satin bodice. Thus, there is much to support the view that it is clothes that wear us and not we them... [12, с. 92]. У цьому прикладі представлений історизм bodice, який у сучасній англійській мові знову знаходить своє первісне значення корсет у результаті появи моди на нього. Звертає на себе увагу той факт, що цей предмет одягу став своєрідним прототипом (прилягаючого) ліфа, що відбите в словникових статтях англо-англійського словника: bodice – 1. the part of a woman's dress above her waist; 2. a tight-fitting woman's waistcoat worn over a blouse in former times; 3. old use a piece of woman's underwear that covers the upper part of her body [9, с. 120]. Аналізуючи процес регенерації історизмів, відзначимо деяку його відносність у мові, розглянувши у двох напрямках: регенерація значення відбувається з безпосереднім відродженням позначуваного історизмом предмета, що стає добре відомим сучасному носієві мови, і здобуває статус невід'ємної частини повсякденного життя; другий випадок регенерації має відмінну від першого природу, коли відродження відбувається лише частково, тобто відновлюється суть значення, і в мові з'являється нове слово для позначення цієї самої суті – так звана "прототипова" регенерація. Інший приклад подібної регенерації значення ілюструється випадком з історизмом bodice: спочатку виникли значення (ліф, корсаж), які за своєю суттю мають чимало спільного зі словом корсет, але відрізняються деякою специфікою самого предмета (в іншому випадку

ЛІНГВІСТИКА. Випуск XIX

68

з метою економії в мові не виникло б окремих нових слів); потім, у результаті підвищення інтересу до моди минулих століть у мові знову стало фігурувати слово корсет. Як показують приклади цієї тематичної підгрупи, часте декодування історизмів відбувається завдяки самому контексту, так, наприклад, у наступних прикладах: ...and then she signed, "Life, a lover," and then she turned on her heel with extraordinary rapidity; whipped her pearls from her neck, stripped the satins from her back, stood erect in the neat black silk knickerbockers of an ordinary nobleman, and rang the bell [12, с. 91]. Once in the glade, Robin took the horn his belt and blew on it a blast which echoed away into the distance. Already men dressed smartly in doublet and hose of Lincoln green, in hoods of green or russet and in knee-boots of soft brown leather, had come out from the caves to greet them [7, с. 43]. У вищенаведених прикладах з контексту стає очевидним, що knickerbockers – предмет туалету, традиційно виконаний із шовку, що і є пріоритетним для звичайного дворянина, а doublet – предмет туалету, який носили зі спеціальними панчохами й високими чоботами, що й підтверджується відповідною словниковою статтею: knickerbockers – trousers ending under your knee, worn in the past [9, с. 87], Декодування значень історизмів відбувається не тільки завдяки

контексту, але найчастіше й за рахунок авторських уточнень і паралельних історичних довідок. Так, наприклад, поява історизму *link-boy* (іст. факельник, що освітлював перехожим темні вулиці) [8]) супроводжується історичним коментарем, який пояснює зміст самого історизму і підготує читача до його сприйняття: *Link-boys could be heard calling their coaches all down South Audley Street. Doors were slammed and carriages drove off [12, с. 99]. Now the streets that lie between Mayfair and Blackfriars were at that time very imperfectly lit. True, the lighting was a great improvement upon that of the Elizabethan age. Then the benighted traveler had to trust to the star or the red flame of some night watchman to save him from the gravel pits at Park Lane or the oak woods where swine rootled in the Tottenham Court Road. But even so it wanted much of our modern efficiency. Lamp-posts lit with oil-lamps occurred every two hundred yards or so, but between lay a considerable stretch of pitch darkness [12, с. 100].* У такий же спосіб значення історизму визначається в тлумачних словниках і енциклопедіях: *a link-boy is a boy for hire who carried a torch of flaming pitch to guide pedestrians at night before towns had street lights. Link is an old word, for the cotton tow that formed the wick of the light [11].* Безумовно, значення деяких історизмів можуть бути складними в інтерпретації. Але в даній підгрупі про зміст (принаймні, про призначення) деяких з них читач здогадується, оскільки у багатозначних слів є ті значення, які відомі сучасному носієві мови або, принаймні, можуть зорієнтувати його на певну область людської діяльності. З. Я. Тураєва з цього приводу зауважує, що при інтеграції слова з текстом як єдністю вищого рангу не обов'язково відбувається відхилення від його системного значення. Навпаки, реалізація потенційної багатозначності слова, активізація латентних (тобто прихованих) співзначень здійснюється здебільшого на тлі основного словникового значення слова, основних стилістичних позначок, що супроводжують слово в системі [6, с. 34 – 35]. А для історизмів цим самим "системним значенням" у сучасній мові стає не застаріле, а добре відоме носію мови. На закінчення дослідження всіх особливостей історизмів, які виконують стилістичну функцію створення колориту описуваної епохи, підведемо деякі підсумки: у творах жанру фентезі використовуються історизми, які позначають предмети тих галузей людського життя й діяльності, в яких спостерігається тенденція до змін і постійного удосконалення; весь корпус досліджуваних історизмів належить до розряду конкретних іменників, які є за своєю лінгвістичною природою переважно семантичними історизмами; їхня присутність у тексті зумовлена завданням гранично деталізувати описувану квазіреальність, уподібнюючи її справжній минулій історичній епосі, що виступає тлом для фантастичних подій. Слід

Розділ І. Функціональна семантика лексичних і граматичних одиниць І

зважати на авторську вибірковість при доборі історизмів: відбувається досить рівномірний їх розподіл при описі різних сфер людського життя, стилізація виявляється помірною; це вирішує питання про переважанню всього простору тексту історизмами й надмірності застарілої лексики у творах; таким чином, подібні прийоми – процес регенерації – спрощують процес сприйняття твору.

ЛІТЕРАТУРА 1. Воробьёва О. П. Образ текста в ментальных репрезентациях: когнитивно-семиотический подход // Записки з романо-германської філології. – Вип. 20. – Одеса: Фенікс, 2008. – С. 25 – 31. 2. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история. – М.: Языки русской культуры, 1996. – 464 с. 3. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология. – Киев: Фитосоциоцентр, 2000. – 248 с. 4. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. – Киев: Фитосоциоцентр, 2002. – 336 с. 5. Томахин Г. Д. Реалии. – М.: Высшая школа, 1988. – 240 с. 6. Тураева З.Я. Лингвистика текста (Текст: структура и семантика). Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103 "Иностр. яз.". – М.: Просвещение, 1986. – 127 с. 7. Green R. Lancelyn The Adventures of Robin Hood. – Great Britain, Bristol: Western Printing Services Ltd, 1960. – 256 p. 8. Multilex 2.0. – Режим доступа: <http://ogrih.com.ua/online.multilex.ru/0eea98d5.html> 9. Oxford Advanced Learner's Encyclopedic Dictionary. Oxford University Press, 1995. – 1081 p. 10. Webster R. Studying Literary Theory. Textual Relations. 2nd Ed. / Webster R. – London: Arnold, 1996. – 144 p. 11. Wikipedia. – Режим доступа: <http://en.wikipedia.org/wiki> 12. Woolf V. Orlando. – Wordworth Editions Limited. – 1995. – 162 P.